

характэрных рыс і свайго часу, і мінулага, і свайго этнасу.

Асаблівае месца ў сучаснай літаратуры займае навуковая фантастыка. У яе творах сінтэзуецца матэрыял сённяшняй гісторыі, тым ці іншым станоўчым ці адмоўным тэндэнцый экстрапаляюцца ў будучыню, і такім чынам высвятляецца сутнасць навуковых ці сацыяльных з'яў. У мастацкіх мадэлях грамадства, ствараемых пісьменнікамі-фантастамі А.Азімавым, С.Лемам, Ф.Хэбэрта, У. ле Гуін, Р.Шэклі і іншымі, чытач бачыць аспекты эканамічныя, філасофскія, сацыяльныя. А наогул гуманітарная пазытка навуковай фантастыкі дазваляе нам зірнуць па-новаму на чалавека, на само чалавецтва, на Сусвет. Яна дапамагае ўключыць у светапогляд прыродазнаўчыя аспекты, прымушае ўлічваць як «цывілізацыйны аргумент» навуку і тэхніку, іх уплыў на ўсе бакі чалавечага жыцця. Традыцыйнаму рэалізму цяжка ахапіць увесь шэраг сённяшніх праблем, якія стаяць перад людзьмі. А вырашаць гэтыя праблемы без гуманітарнай адукацыі - значыць выбіраць стратэгію на ўзроўні каменнага веку.

Напрыклад, на аснове дасягненняў біялогіі, хіміі, медыцыны, кібернетыкі не толькі ідзе напружаная праца па стварэнню штучнага інтэлекту, але і адбываецца працэс умяшання ў чалавечы арганізм з мэтай яго ўдасканалення. Вынікі тут могуць быць розныя, у тым ліку і з'яўленне на планеце новага тыпу разумнай істоты, якая можа змяніць чалавеча, а можа прывесці і да знішчэння жыцця на Зямлі.

Свае нюансы ў гуманітарную адукацыю ўносяць паняцці, звязаныя з космасам, новымі вынаходніцтвамі, якія мяняюць жыццё і ўплываюць на духоўны стан чалавеча.

Студэнты гуманітарных ВНУ атрымліваюць гуманітарную адукацыю ў працэсе засваення праграм тых курсаў, якія вывучаюцца ва ўстановах. Але як быць студэнтам тэхнічных ВНУ? Ды і наогул, як зараз выкладаць літаратуру, калі шырокае распаўсюджанне набылі тэлебачанне, радыё?

Няхай М.В.,
дацэнт

РОЛЯ СПЕЦКУРСА «ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСКАГА РАМАНА» Ў ВЫХАВАННІ СТУДЭНТАЎ

У сувязі са скарачэннем колькасці гадзін, якія адводзяцца на выкладанне літаратуры, недасканаласцю праграм, вучэбных дапаможнікаў для студэнтаў, дапаможных крыніц для выкладчыкаў востра паўстае праблема аб насычанасці лекцыйных, семінарскіх і самас-

тойных заняткаў студэнтаў дзённага і завочнага навучання ўсіх факультэтаў універсітэта. З мэтай больш эфектыўнага выкладання беларускай літаратуры з гэтага навучальнага года ўведзена выкладанне спецкурса па гісторыі развіцця беларускага рамана. Спецкурс прадугледжвае разгляд тыпалогіі жанру рамана 20-х - пачатку 90-х гадоў на прыкладзе творчасці вядучых пісьменнікаў XX стагоддзя розных ідэафіласофскіх арыентацый. Ядро ідэаіна-мастацкага аналізу складаюць раманы Я.Коласа, Ц.Гартнага, М.Гарэцкага, Ядвігіна Ш., М.Зарэцкага, К.Чорнага, П.Галавача, Я.Нёманскага, С.Баранавых, Р.Мурашкі, Я.Маўра, Э.Самуйлёнка, М.Паслядовіча, П.Пестрака, М.Лынькова, Я.Брыля, М.Машары, М.Лобана, А.Чарнышэвіча, І.Шамякіна, І.Мясла, В.Быкава, У.Караткевіча, І.Навуменкі, А.Адамовіча, В.Адамчыка, І.Чыгынава, І.Пташнікава, Б.Сачанкі, Л.Дайнекі, Г.Далідовіча, А.Лойкі, В.Коўтуц, Я.Радкевіча, В.Чаропкі і іншых. Творчасць кожнага з іх уяўляе сабой пэўную лінію развіцця беларускага рамана, найбольш поўна перадае яго рух да дасканаласці. У працэсе вывучэння спецкурса будзе паказана, з якімі цяжкасцямі асвойвалі пісьменнікі новыя тэматычныя пласты, як у іх творах выпявалі спецыфічныя рысы і ўласцівасці новых раманных разнавіднасцей.

У працэсе даследавання жанру выразна выяўляюцца элементы сацыяльна-псіхалагічнага, сямейна-бытавога, філасофскага, палітычнага, ідэалагічнага рамана з яго пільнай увагай да аб'ектыўнай рэчаіснасці, з выяўленнем залежнасці чалавеча ад акаляючага свету, з разнастайнасцю сацыяльных тыпаў, з нацыянальнай свасаблівасцю, са шматфігурнай кампазіцыяй, з сінтэзам шматлікіх вядучых тэндэнцый свайго часу, з некаторымі асаблівасцямі паэтыкі, арганізацыі апавядальнай плыні. Вялікая ўвага звернута на творчасць раманістаў гістарычнай тэмы, якая асабліва выяўляе сваю сапраўдную ідэалагічную і эстэтычную значнасць жанру, калі ў нашым грамадстве актывізаваўся навуковы і філасофскі падыход да шматлікіх з'яў мінулага і цяперашняга, калі выразна праявілася неабходнасць пераасэнсавання вопыту мінулай гісторыі. Будучы падрабязна ахарактарызаваны асноўныя этапы ў развіцці беларускага рамана: 20-30-я гады, 60-я - першая палова 80-х гадоў, вызначаны традыцыі, якія знойдуць свой працяг у літаратуры канца 80-х - пачатку 90-х гадоў.

Вывучэнне рамана 20-90-х гадоў выклікае значныя цяжкасці ў студэнтаў, бо гэты жанр з'яўляецца адным з найменш вывучаных у гісторыі беларускай літаратуры. У нашым літаратуразнаўстве няма устойлівай цікавасці да вывучэння рамана наогул, у тым ліку і такой яго жанравай разнавіднасці, як гістарычны

раман. Праблема развіцця беларускага рамана - важная частка агульнай праблемы развіцця рэалістычнага напрамку ў літаратурным працэсе. Гэтая складаная і неаднародная з'ява адлюстравала ў сваім развіцці спецыфічныя бакі грамадства. Усе праблемы рамана як жанру будуць вывучацца ў суадносінах агульнага і індывідуальна-непаўторнага, з захаваннем сацыяльна-структурнага прыпынку літаратурных з'яў у грамадска-гістарычным плане, з устаўленнем значэння буйных мастацкіх адкрыццяў найбольш значных праяваў.

Асноўная задача спецкурса заключаецца ў праясненні тых важных момантаў у развіцці жанру рамана, якія дапамогуць студэнтам разабрацца ў складанай праблеме ролі і значэння рамана, развіццё якога звязана з лёсам усёй краіны, з асэнсаваннем тэмы гістарычнага мінулага нашага народа, з надзённымі палітычнымі патрэбамі бягучага дня. Фарміраванне ўяўленняў аб развіцці рамана, выпрацоўка крытэрыяў мастацкай дакладнасці ў ім дапамогуць выхавань у студэнтаў лепшыя маральна-эстэтычныя прыныцы і нормы.

Аршышук С.М.,
выкладчык

ПРАЗ МІНУЛАЕ - ДА БУДУЧЫНІ (праблематыка творчасці М.Гарэцкага)

Сучаснае літаратуразнаўства захавала шмат станоўчае традыцыйнага ў дачыненні да выкладання літаратуры як навуковага прадмета ў ВНУ. Аднак, якімі б выдатнымі ні былі старыя спосабы, дзень сённяшні вымагае перагляду традыцыйнага і пошуку новага накірунку ў дачыненні да характарыстыкі асобных эпох, творчасці некаторых аўтараў і аналізу канкрэтных твораў.

Яскравы прыклад таму - маладаследаваная на сённяшні дзень творчасць Максіма Гарэцкага. Налезены талентам ад прыроды, а таксама пільны як мастак, ён пакінуў спадчыну ўважлівага і пльбокага псіхолога чалавечай душы, застаючыся адначасова звычайным чалавекам, якому цяжка спасцігнуць тое «патаемнае», што лунае вакол людзей спрадвеку і да сёння не дае зразумець гэтае дзіўнае ўладкаванне сувесці і вызначыць сапраўднае месца чалавека ў ім.

Тая плынь свядомасці, што нараджае пытанні: «Адкуль усё?» і «Што яно?» - раз і назаўсёды ахапіла розум пісьменніка і вылілася ў яго творчасці. Тут хацелася б падкрэсліць, як важна зыходзіць у вытлумачэнні асобных літаратурных твораў ад падзей, звязаных з асобай самога аўтара, ад аўтабіяграфічных

момантаў. З самага пачатку, ад ранніх творах сваіх, імкнешца ён, юнак Гарэцкі, наблізіцца да ведання таго, што, можа, чалавеку і не дадзена, але так адчайна імкнешца зразумець яго героі, што так ярка і пранікнёна выказана ў апавяданні «Што яно?»: «Хто можа знаць, адкуль жыццё? Адразу было многа людзей ці з аднаго пайшло? Як? Чаму ён не пераказаў унукам, адкуль ён, цэршы, узяўся?» Менавіта такія словы, такія пытанні сталі зыходным пунктам пошуку М.Гарэцкага, пошуку цяжкага і пакутлівага.

Ён нарадзіўся ў вёсцы, не дазволіў сабе захаваць сябе гарадскім выхаваннем падчас вучобы там і абраў нялёгкае шлях да адраджэння роднай Беларусі. Шмат несправядлівасці зазнаў і нядолі, ды і загіннуў, не зведаўшы належнай увагі і пашаны да сваёй творчасці. Але праз галы ён застаўся асобай, чалавекам, які пакінуў багатую творчую спадчыну, нягледзячы на ​​незавяршанасць многіх задум. І цяпер спадчына гэтая па праву ўваходзіць у скарбіцу беларускай класікі побач з творамі Купалы, Багдановіча, Коласа.

Свядомасць пісьменніка расла, відаць, не без дапамогі яго папярэднікаў у літаратуры. Ці не згадваў ён Коласавы «Казкі жыцця», калі вуснамі навучэнца пансіёна Кастуся Зарэмбы з апавядання «У чым яго крыўда?» прамаўляе: «Толькі мы гадуемся на чужым грунце і забываемся добра зразумець свой грунт»? Мабыць, яго апаювалі тая ж мары, што і Багдановіча, калі ён выказаў гора і шчыра: «Каб нам, ведаеш, свой беларускі прарок, каторы б прымыў нам вочы, у чым наша істота, паэзія жыцця, прыгажосць жыцця. ... Ці наўчыла нас, слухай, наша школа любіць сваё беларускае, шанавань прыгажосць роднай прыроды, пранікнуцца гармоніяй родных з'яў? Чаму нас вучылі!» Так казаў ён, не ведаючы, што сам стане для Беларусі такім жа прарокам, як і Колас, і Багдановіч.

Вечныя спробы зразумець жыццё. Вечнае расчараванне ў старым і складаным шлях да новага. Вялікая дасада, што ляжыць на сэрцы Антона з аднайменнай драмы М.Гарэцкага, гэтак жа ляжыць на сэрцах многіх людзей і цяпер. Ад самай першабытнасці аж да нашых дзён шукае чалавек паразумення з наваколлем і іншымі людзьмі. Асабліва ж зараз, у наш няпэўны ва ўсіх адносінах час, гэта відавочна. Ды і, мабыць, жыццё ніводнага пакалення людзей на гэтай зямлі не абыходзіцца без нейкіх катаклізмаў, пераломуў глабальнага характару. Таму гучанне твораў М.Гарэцкага вельмі сучаснае, а дакладней, яно у нейкай ступені нейтральнае па часе. Гэтая мудрасць прыдатная да любога часу, і гэтыя накутлівыя пошукі сэнсу духоўнасці, раўнавагі - вечныя.